

## Johdanto

Marja Vuorinen

Loukkaavaa ja kohteen maineelle haittaa aiheuttavaa puhetta on todennäköisesti ollut olemassa yhtä kauan kuin puheen avulla kommunikoivia ihmisyyhteisöjäkin. Myös nykymuotoisen kaltaista, poliittis-yhteiskunnallisia seurauksia tuottavaa julkista vihapuhetta on ollut olemassa jo vuosituhansia, kaikkialla siellä, missä julkista puhetta var-ten on ollut varattuna institutionaalinen tila, kuten kansankokous, kirkko tai käräjäsal.

Painetun sanan varhaisvaiheessa julkisen viestinnän sisältöjä ohjasi pitkälti kirkollis-valtiollisten tahojen arvomuodostus. Puoluelehtien valtakaudella 1700- ja 1800-luvulla viestintä oli suhteellisen moniäänistä. 1900-luvun uusien, suurien taloudellisten ja teknologisten resurssien vaatimien sähköisten medioiden, radion ja television, lähetysten sisällöt olivat valtiollisten tai muiden yksilöllisten tai institutionaalisten lähet-  
täjätahojen päätettävissä, jolloin myös yksipuolisen vihapropagandan levittäminen oli niin haluttaessa helppoa.

2000-luvun alussa sosiaalinen media toi välittömän monisuuntaisen kommunikaation mahdollisuudet tavallisen kansalaisen ulottuville. Sen tarjoama mahdollisuus viestiä omista tunnoistaan viiveettä ja vailla sensuuria laajalle ja pääosin anonyymille yleisölle tuotti ja

tuottaa myös lieveilmiöitä. Niistä kielteisimpinä näyttäytyvät monenlaisia ”toisia” kohtaan suunnatut ylenkatseen ja suoranaisten vihan ilmaisut, ”itsen” ja ”omien” raivokas puolustaminen ja näiden myötä tapahtunut samanmielisten kuplautuminen. Tätä tukee palveluntarjoajien suosima, kutakin käyttäjää juuri häntä miellyttävien sisältöjen äärelle ohjaileva algoritmiteknologia.

”Vihapuhe” on kuulunut suomalaisen poliittisen viestinnän sanastoon vasta alle 20 vuotta. Ensimmäinen merkki käsitteen vakiintumisesta nähtiin vuonna 2007, kun englannista lainattu ajankohtainen käännöstermi pääsi *Kielitoimiston sanakirjaan*.<sup>1</sup> 2010-luvun alussa se tuli ryminällä suuren yleisön tietoisuuteen, ensin Jussi Halla-ahon *Scripta*-blogin islamia koskevia kirjoituksia käsitelleen, korkeimman oikeuden langettavaan tuomioon päättyneen oikeusprosessin, sitten *Hommaforumin* ja Perussuomalaisen puolueen maahanmuuttokriittisten kannanottojen arvioinnin yhteydessä.

Volyymiltään jatkuvasti laajeneva, anonyymien viestinnän mahdollistava sosiaalinen media tarjoaa puitteet paitsi oman poliittisen aggression avoimeen ilmaisemiseen ja muiden tuottamien vihapuheeksi havaittujen mielenilmausten tuomitsemiseen, myös ilmiön vakavaan arviontiin. Kiihköttömyyden analyysiin pyrki heti alussa myös perinteinen media, joka ilmoittautui etnisiä, kielellisiä, uskonnollisia ja seksuaalisia vähemmistöjä vahingoittavan pahantahtoisen puheen vastustajaksi korostaen samalla oman viestintänsä vastuullisuutta. Ajan kuluessa ja keskustelun monipuolistuessa mukaan on tullut puhekieltojen ja sananvapauden samanaikaisen toteutumisen mahdollisuuden kyseenalaistavaa pohdintaa. Samalla vihapuhe-käsitteen suuri suosio on johtanut sen merkitysalan laajenemiseen, jolloin määrittelystä sopiminen on muuttunut aiempaakin vaikeammaksi. Käsitteen opportunistinen, leimaava käyttö on edistänyt yhteiskunnallista polarisoitumista, mikä taas on johtanut vihapuheesta syytettyjen taktiseen uhriutumiseen: Perussuomalaisen puolueen mukaan puolueisiin kohdistuvaa halventavaa ja vahingollista puhetta tulisikin käsitellä vihapuheena.<sup>2</sup>

1 YLE: Kotimaan Uutiset 10.12.2013. Elektroninen aineisto.

2 Vrt. Ruotsalainen 2018, 213–230.

Vuonna 2011 vihapuhe kirjattiin myös Suomen lakiin, vaikka itse termiä ei mainittukaan. Ilmiön käypä määritelmä sisältyy *Rikoslain* lukuun 11, *Sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan*, jossa säädetään mm. joukkotuhonnasta, hyökkäysrikoksista, jalkaväkimiinojen sekä kemiallisten ja biologisten aseitten kiellon rikkomisesta, kidutuksesta ja syrjinnästä.<sup>3</sup> Lain pykälässä 10 kansanryhmää vastaan kiihottaminen määritellään toiminnaksi, jossa yleisön saataville asetettavassa viestissä

[–] uhataan, panetellaan tai solvataan jotakin ryhmää rodun, ihonvärin, syntyperän, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnon tai vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella taikka niihin rinnastettavalla muulla perusteella.

Kidutuksen kieltä käsittelevä pykälän 9a kohta 4. vuodelta 2009 määrittelee kidutuksen kriteereiksi sellaiset voimakasta ruumiillista tai henkistä kärsimystä aiheuttavat teot, joiden perusteena on henkilön kieli, sukupuoli, ikä, perhesuhteet, perimä, terveydentila, yhteiskunnallinen mielipide ja poliittinen tai ammatillinen toiminta. Myös nykyisessä kansalaiskeskustelussa sukupuoli, perhesuhteet ja äidinkieli ymmärretään vihapuhekiellon suojaa nauttiviksi ryhmämääreiksi.

Kansainvälisellä EU-tasolla Suomi oli osallistunut vihapuheen määrittelyyn jo aiemmin. Euroopan neuvoston ministerikomitean 30. lokakuuta 1997 päivätyssä suosituksessa R (97) (20) vihapuheen oli määriteltävä koostuvan ilmaisumuodoista,

[–] jotka levittävät, lietsovat, edistävät tai oikeuttavat etnistä vihaa, ulkomaalaisvastaisuutta, antisemitismiiä tai muuta vihaa, joka pohjautuu suvaitsemattomuuteen. Tämä koskee niin aggressiivista suvaitsemattomaa kansallismielisyyttä kuin vähemmistöjen, siirtolaisten ja siirtolaistaustaisten ihmisten syrjintää ja vihamielisyyttä heitä kohtaan.

Vakiintuessaan vihapuheen käsite tuottaa konkreettisia moraalisoikeudellisia kerrannaisvaikutuksia ja ilmiöryppäitä. Uusin ja monipuolisin, mutta samalla myös epämääräisin määritelmä löytyy sisäministeriön julkaisemasta *Hyvät käytännöt* -oppaasta vuodelta 2021. Siinä

3 *Rikoslaki*. Elektroninen aineisto.

vihapuhe määritellään loukkaavaksi tai uhkaavaksi viestinnäksi tai ilmaisuksi,

[–] jonka motiivina on suvaitsemattomuus tai vihamielisyys jotain kansallista, uskonnollista, etnistä tai jotain vastaavaa ryhmää (kuten vammaisia henkilöitä tai seksuaalivähemmistöjä) tai tällaiseen ryhmään kuuluvaa henkilöä kohtaan. Vihapuhe voi olla rikoslain mukainen rikos ja yhdenvertaisuuslaissa tai tasa-arvolaissa kiellettyä syrjintää.

Vastaavasti viharikos tarkoittaa tekoa, jota motivoivat

[–] ennakkoluulot tai vihamielisyys esimerkiksi uhrin oletettua tai todellista rotua, ihonväriä, syntyperää, kansallista tai etnistä alkuperää, uskontoa tai vakaumusta, seksuaalista suuntautumista, vammaisuutta, sukupuoli-identiteettiä tai sukupuolen ilmaisua kohtaan.

Vihateko puolestaan on ennakkoluulojen tai vihamielisyyden motivoima teko, joka ei välttämättä itsessään täytä rikoksen tunnusmerkistöä, mutta kohdistuu suojelua vaativaan ryhmään.<sup>4</sup>

Nykyisten vihanilmaisua suitsivien rajoitusten vuosituhantisia edeltäjiä olivat kiello halventaa hallitsijan henkilöä ja loukata tämän kunniaa sekä eri uskontojen ideologiamonopoleja suojanneet jumalanpilkkan ja harhaoppien levittämisen kiellot. Kummassakin tapauksessa logiikka oli se, että valtakeskittymät kielsivät haastamasta itseään.

Autonomisessa Suomessa vuoden 1829 Keisarillinen sensuurisäädös kielsi hallitsijahuoneen, hallituksen ja perustuslakien halventamisen ja suojasi yksityishenkilöiden ja virkamiesten kunniaa. Kiellettyä oli myös kristinuskon halventaminen, harhaoppien ja ateismin saarnaaminen sekä väärän tiedon levittäminen. Yhteiskuntaryhmille tyypillisinä pidettyjä vikoja ja heikkouksia oli kuitenkin luvallista kritisoida. Vuoden 1865 painovapausasetus piti voimassa suunnilleen samat sisällöt.<sup>5</sup>

Tasavallan myötä lainsäädäntö suuntasi uusille urille. Vuoden 1919 hallitusmuodon pykälä 10 takasi kansalaiselle sananvapauden, oikeu-

4 Hämäläinen 2021. Elektroninen aineisto.

5 14.10.1829. *Finlands allmänna författningar V*. Asetus no. 27. 18.7.1865, *Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetuskokous* 1865.

den julkaista sanallisia ja kuvallisia viestejä kenenkään ennakolta estämättä ja oikeuden kokoontua keskustelemaan yleisistä asioista; säännöksiä näiden oikeuksien käyttämisestä annettaisiin lailla. Vuoden 1999 voimassa olevan perustuslain muotoilultaan modernisoitu pykälä 12 kattaa vastaavat sisällöt.<sup>6</sup>

### Vihapuhe ja sananvapaus

Vihapuheen käsitettä on 2010-luvulla tarkasteltu ensisijaisesti sanan- ja lehdistönvapauden ja niitä koskevan lainsäädännön kontekstissa. Reeta Pöyhtärin, Paula Haaran ja Pentti Raittilan *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa* (2013) tarttui tuoreeltaan uuteen viestintäpoliittiseen tilanteeseen, jota yleisellä tasolla leimasi verkkoympäristöissä tapahtuvan itseilmaisun kärjistyminen ja kotimaisessa mediakentässä erityisesti Jussi Halla-ahon ja perussuomalaisen kasvava poliittinen näkyvyys.<sup>7</sup> Vihapuhe oli käsitteenä tuore, ja nykyisin valitettavan arkinen nettiviha-ilmiö näyttäytyi uutena ja vastenmielisenä. Teoksessa kartoitetaan rangaistavan vihapuheen ja hyvän käytöksen rajat ylittävän, mutta silti sallitun mielipiteenilmaisun eroja. Huolena oli, että aggressiivisen keskustelukulttuurin ja sen ylireagoivan suitsimisen aikaansaama pelon ilmapiiri alkaisi rajoittaa nimenomaan rauhallisten kansalaisten ja ammattinsa vuoksi tasapuolisuuteen pyrkivien journalistien käymää julkista keskustelua ja maltillista mielipiteenilmaisua. Ääripäiden haltuun jäävä mielipideviestinnän kenttä polarisoituisi ja argumenttien kirjo kaventuisi. Nykytilanteen valossa näyttää, että kirjoittajien pelko ei ollut aivan turha.

Riku Neuvosen toimittamassa *Vihapuhe Suomessa* -artikkelikokoelmassa (2015) vihapuhetta tarkastellaan oikeustieteen ja journalistiikan näkökulmasta – mitä ja miten kärkevässä poliittisessa keskustelussa saa sanoa ja milloin kansanryhmää vastaan kiihottamisen tai uskonrauhan rikkomisen raja ylittyy. Fokuksessa on ääriryhmien nousuun liittynyt vihanilmaisujen kasvava näkyvyys verkkoympäristöissä ja siitä seuraava lainsäädännön uudistamisen tarve. Neuvosen uudempi

6 Suomen hallitusmuoto. Elektroninen aineisto. Suomen perustuslaki. Elektroninen aineisto.

7 Pöyhtäri, Haara & Raittila 2013.

*Sananvapauden historia Suomessa* (2018) avaa sananvapauslainsäädännön historiaa.<sup>8</sup>

Julian Honkasalon tuore *Väittelytaidoilla vihapuhetta vastaan* (2020) on tiivis ja kriittinen kiteytys vihapuheen vaaroista. Kirjoittaja tunnistaa jaon meihin ja muihin poliittisen itsemäärittelyn välineenä ja toteaa yhteiskunnallista keskustelua suojaavan sananvapauden tarpeellisuuden. Toisaalta hän korostaa, ettei sananvapauden varjolla voi hyväksyä mitä tahansa, ja muistuttaa Hannah Arendtin suulla, että menneisyydessä joukkotuhontaa on aina edeltänyt jonkin ihmisryhmän leimaaminen arvottomaksi ja oikeudettomaksi. Vaarallinen vihapuhe määrittäyty kirjasessa paitsi syrjintää lietsovaksi, myös usein virheellistä argumentointia viljeleväksi puheeksi. Haavoittuvaisiin vähemmistöihin kohdistuessaan se tuottaa arkipäivän rakenteellista väkivaltaa, mutta myös vainon ja kansamurhien kaltaisia äärimmäisiä seurauksia, joita kirjoittaja tarkastelee ensisijaisesti historiallisissa konteksteissa. Varoittavana esimerkkinä mainitaan erityisesti rotuopit ja niiden syyte yhteys kolonialistiseen riistoon, orjakauppaan ja holokaustiin.<sup>9</sup>

Kansainvälisessä, erityisesti anglosaksisessa keskustelussa vihapuheen olemuksen, käytön ja tarpeellisuuden/tarpeettomuuden arvottaminen perustuu viime kädessä kahteen vastakkaiseen liberalismiin tulkintaan. Liberaalin juristin Jeremy Waldronin suojelutarvetta korostavan argumentin mukaan haavoittuviin vähemmistöihin kohdistuva vihapuhe aiheuttaa kahdenlaista vahinkoa. Yksilöiden välitön mielihapaha on niistä pienempi. Laajempaa kantavuutta on vihapuheen yhteiskunnallisilla seurausvaikutuksilla. Halventavan puheen kohteena olevan ryhmän kaikki jäsenet päätyvät ilman omaa syytään epäluulon alaisiksi, syrjityiksi ja huonosti kohdelluiksi päivittäisessä arjessaan. Se estää heitä toimimasta vapaasti ja luottavaisesti yhteiskunnan jäseninä, mikä taas aiheuttaa vetäytymistä, syrjäytymistä ja pelkoa niin oman kuin perheenjäsenten turvallisuuden puolesta.<sup>10</sup>

J. S. Millin *On Liberty* -teoksen (1859) klassisten teesien mukaan epämiellyttäväkin puhe tulee kuitenkin sallia, koska (1) se voi olla

8 Neuvoen 2015 ja 2018.

9 Honkasalo 2020. Elektroninen aineisto.

10 Waldron 2012.

totta tai sisältää tärkeän osatotuuden, (2) demokratia ei ole täydellistä, jos osa mielipiteistä vaiennetaan, ja (3) virheellistä ajattelua vastaan argumentoiminen vahvistaa oikeassa olijoiden ajattelua ja eetosta. (4) Kritiikin puuttuessa totuudesta tulee pelkkä dogmi, jolloin sen legitiimiys ja voima heikkenevät.<sup>11</sup> Millin hengessä moderneissa *Journalistien ohjeissa* teroitetaan sananvapauden rinnalla tasapuolisuutta, vastuullisuutta sekä kärjistysten välttämistä.<sup>12</sup>

Tuoreempi liberaali argumentti nojaa Millin teeseihin. Sananvapaus on itseisarvo myös ja nimenomaan, kun sitä sovelletaan vihapuheeksi nimettyyn julkiseen puhuntaan, koska äärimmäinen puhe voi tuoda esiin ongelmia, joita kulloinenkin poliittinen eliitti ei kykene havaitsemaan. Monien erilaisten näkemysten oikeus tulla kuulluiksi ja debatoituiksi on edelleen demokratian legitiimiyden tärkeä ehto.<sup>13</sup>

Kaikkeen viestintään sisältyy vallankäytön aspekti. Kyse on yhtäältä siitä, mitä asioita yleensä tuodaan keskusteltaviksi, toisaalta siitä, miten keskustelua käydään. Nimeämällä, kuvaamalla, kehystämällä ja värittämällä asioita tarkoituksenmukaisesti määritetään samalla sitä, mikä koetaan arvokkaaksi, tärkeäksi, olennaiseksi, mahdolliseksi tai haluttavaksi.<sup>14</sup> Vihapuheeksi nimeäminen voi toimia myös poleemisena välineenä, jonka avulla ideologisen vastustajan ei-toivottua viestiä mitätöidään; ajankohtaisia esimerkkejä tällaisesta taktiikasta ovat vaikkapa kristinuskon syntikäsitystä luotaavien homoseksuaalisuutta koskevien kannanottojen tai naisten asemaa islamilaisessa kulttuurissa koskevan kritiikin leimaaminen kiihottamiseksi kansanryhmää vastaan.

Vihapuheen vahingollisuutta korostavassa kansalaiskeskustelussa viha tunteena esitetään mieluusti käytöshäiriönä, joka voidaan ja on syytä kitkeä pois. Tällöin kyse on tietenkin ideologisen vastapuolen väitetysti ilmaisemasta, irrationaaliseksi ja tuhoavaksi leimatusta *hyökkäävästä vihasta*. Omassa sisäryhmässä koettu *puolustava tuohtumus*

11 Mill 1869, luku II. Elektroninen aineisto.

12 *Journalistien ohjeet*. Elektroninen aineisto.

13 Laajan ja erittäin monipuolisen kattauksen sananvapauden ja vihapuheen komplisoidusta suhteesta tarjoaa Hare & Weinstein 2009.

14 Lukes 2005.

taas nousee myötätunnosta väitetyn/koetun vihan kohteeksi joutuneita uhreja kohtaan. Evoluution näkökulmasta kummassakin on kuitenkin kyse *aggressiosta* – ikiaikaisesta psykofyysisestä reaktiosta, joka nousee itseän, läheiseen tai liittolaiseen, omana pidettyyn fyysiseen tai sosiaaliseen tilaan, pyhäksi koettuun asiaan tai arvokkaaseen omaisuuteen kohdistuvan uhan kokemuksesta.

Yhteiskunnallisessa konfliktitilanteessa alkuvaiheen aggressiota seuraava parhaimmillaan neuvottelu, jonka kuluessa vastapuolta kohtaan tunnettu ärtymys laimenee, pelko väistyy ja/tai ylemmydentunne häviää, jolloin voidaan saavuttaa uusi tasapaino. Kuten historian valossa tiedämme, pahimmassa tapauksessa osapuolet kuitenkin vetäytyvät tahoilleen, jolloin keskustelujulkisuudet eriytyvät ja viholliskuvat kärjistyvät, ehkä väkivallaksi ja sodaksi asti.

#### Historialliset vihapuheet ja viholliskuvatutkimus

Nykyinen vihapuhekeskustelu informoi väistämättä myös menneisyyden aggressiivista viestintää koskevaa keskustelua. Se tarjoaa ideologisten konfliktien tutkimukselle uuden kattokäsitteen ja samalla uuden näkökulman, joita hyödynnetään myös tämän kirjan artikkeleissa. Samaa tietä voi kuitenkin käydä molempiin suuntiin. Historiantutkimus tarjoaa täydentäviä näkökulmia, joista on hyötyä ajankohtaista vihapuhekeskustelua arvioitaessa. Näin menneisyys toimii laboratoriona, jossa voimme tarkkailla, millaisia kehityskulkuja vihapuheiksi luokiteltavista viestinvaihdoista seurasi ja mitä niistä *ei* seurannut, missä konteksteissa, miten ja millä ehdoilla.

Historiantutkimuksessa nykyisen vihapuhekäsitteen tarkoittamia retorisia ilmiöitä ja niiden fyysisiä seurauksia on pitkään tarkasteltu osana erilaisiin konflikteihin liittyvää viholliskuvien tutkimusta. Tutkimuksissa nousevat esiin perustavanlaatuiset ihmisiä erottelevat tekijät, kuten uskonto, kielietninen ryhmä, sääty- tai luokka-asema ja sukupuoli. Koska ideologisten konfliktien julkinen esiintulo edellyttää jonkinlaisten kommunikaatiokanavien olemassaoloa, viholliskuvatutkimus kuten vihapuhetutkimuskin on käytännössä aina myös viestinnän tutkimusta.

Klassisia kansallisia esimerkkejä ovat 1980-luvulla käynnistynyt ns. ryssävihatutkimus<sup>15</sup> sekä suomalaisuuden ja ruotsalaisuuden vastakkaisuutta määrittäneiden fenno- ja svekomaanisten aatesuuntien laaja mutta hieman hajanainen tutkimuskenttä.<sup>16</sup> Myös 1800-luvun sosiaalisesti laskevan aatelin ja samanaikaisesti nousevan sivistysporvariston vallanvaihtoa on tarkasteltu mediahistorian, viholliskuvatutkimuksen ja identiteettipoliittisen vihapuheen kehyksissä.<sup>17</sup> Vuoden 1918 sisällissodan tutkimuksessa nousevat esiin sekä siihen johtaneen ideologian kansainväliset juuret että sen kotimainen ilmiö.<sup>18</sup> Juutalaisuuden historiaan kuuluva antisemitismin analyysi, varsinaisesta holokaustikirjallisuudesta puhumattakaan, on sekin aina vihapuhetutkimusta.<sup>19</sup>

Tämän kirjan artikkeleissa historiallista vihanilmaisua jäsennetään vihapuhe-käsitteen lisäksi myös useiden täsmentävien rinnakkaiskäsitteiden avulla. Ylhäältä masinoidun *vihapropagandan* lähtöasetelma on epäsymmetrinen ja lopputulos siten etukäteen selvä. Sen lähteenä on keskitetty, usein valtiollinen viestintäkoneisto, vaikka levittäjinä olisivatkin näennäisen itsenäiset mediatoimijat. Sen tuhovoima on suuri varsinkin, jos rinnalla tapahtuu konkreettisia sortotoimia.

Varsinaisella *vihapuheella* tarkoitetaan yksilöiden tai yhteisöjen tuottamaa, haavoittuvaan vastapuoleen kohdistuvaa, sisällöltään tarkoituksellisen poleemista ja kohtuutonta, usein epätotta, mitätöivää ja halventavaa ulossulkevaa ilmaisua, jonka ilmeisenä tavoitteena on vahingoittaa kohteen mainetta ja yhteiskunnallista toimintakykyä. Pahimmillaan vihapuhe on tuhoamaan kehottavaa. Miedommassa muodossaan se on poliittisista tarkoituksiperistä nousevaa kansalaismielipiteen tahallista kärjistämistä eli *demagogiaa*.

Siinä missä valtiollinen vihapropaganda yleensä perustuu *disinformation* – harhaanjohtavan ja/tai valheellisen tiedon – tietoiseen levittämiseen, ”alhaalta” nouseva, koettuja olosuhteita vastaan kapinoiva

15 Immonen 1987; Karemaa 1998; Luostarinen 1986; Tarkiainen 1986.

16 Esim. Puntila 1944; Alapuro 1999. Katso myös Klaus Lindgrenin artikkeli tässä kirjassa.

17 Vuorinen 2010.

18 Alapuro 1994 ja 2017; Ehrnrooth 1992; Paavolainen 1966 ja 1967; Ylikangas 1993.

19 Esim. Hanski 2006.

vihapuhe usein heijastaa puhujansa vilpittömyyttä vakaumusta. Vastapuoleen kohdistuva jyrkkäkin vihanilmaisuus voidaan omien joukossa kokea *vihaisena puheena*, joka ilmaisee aitoa vääryyden kokemusta ja oikeutetusti haastaa sosiaalisesti ”ylempänä” sijaitsevaa vastapuolta. Tähän kategoriaan kuuluvat nousevien kansanliikkeiden viestit, joiden nähdään kohdistuvan todellisiin epäkohtiin. Liioiteltu *uhriutuminen* toimii käänteisenä vihastrategiana, jonka avulla omasta mielestään viattomasti kärsimään joutunut sisäryhmä määrittelee vastapuolen vihaajaksi ja ilmoittaa itse joutuneensa maalitauluksi.

Loukkaaviksi koetut ja sellaisiksi usein tarkoitettut, toisaalta myös rakentavaa kritiikkiä sisältävät *pilkka* ja *satiiri* mahtuvat yleensä luovallisen poliittisen keskustelun välinekirjoon. Pilkka on pahan- tai hyväntahtoista, arkista tai älyllistä, aina kärkevää, usein huumorin kaapuun pukeutunutta kritiikkiä. Poliittinen satiiri taas on korkeakulttuurinen pilkan muoto, jossa kritisoidava henkilö tai yhteiskunnallinen ilmiö esitetään kärjistetyksi ja liioitellen. Usein edellisiä lempeämpi *parodia* taas saattaa kohteensa naurunalaiseksi kärjistämällä ja liioittelemalla sen omia ominaisuuksia. Kaikkia näitä tyyliälajeja voidaan pitää kohteen kannalta harmittomina ja niiden avulla tuotettua kritiikkiä jopa ”ansaittuna”.

Konfliktinäkökulma ja vihollisuuden symboliset sijainnit

Historian valossa vastapuolta halventava, tämän toiminnan oikeutusta aggressiivisesti kiistävä puhe pintaautuu, kun yhteiskunnalliset olosuhteet taloudellisen tai sosiaalisen kehityksen siivittämänä muuttuvat nopeasti. Eturistiriitoihin joudutaan tyyppillisesti silloin, kun jokin nouseva ryhmä tunkeutuu yhteiskunnassa siihen asti dominoivassa asemassa olleen ryhmän sosiaaliseen tilaan. Keskinäisten suhteiden uudelleen neuvottelemisen on tarpeellista myös uuden hallinnollisen kokonaisuuden, vaikkapa Suomen tapauksessa autonomisen suuriruhtinaskunnan ja edelleen itsenäisen valtion muodostuessa sekä silloin, kun yhteiskuntaan tai sen tiettyyn kerrostumaan tulee ulkopuolelta ryhmä, joka haastaa aiemmat sosiaaliset ja/tai valtarakenteet. Statuskilpailu ja tarve taloudellisten ja poliittisten resurssien uusjakoon joh-

tavat ensi vaiheessa osapuolten ideologiseen ryhmittymiseen toisiaan vastaan vaikkapa järjestö- tai puoluetasolla.

Jaettu näkemys käsillä olevan yhteiskunnallisen konfliktin luonteesta auttaa selkiyttämään osapuolten keskinäiset asemat ja antaa oikeuksista ja velvollisuuksista käytävälle neuvottelulle selkeän rakenteen. Tukena voi olla jokin ajankohtainen kansainvälinen malli, vaikkapa nationalismin tai sosialismin tarjoama aatteellinen kehys. Tavallisimmin mittelöt käydään loppuun asti sanoin, joiden tyylilaji vaihtelee rauhallisesta argumentoinnista uhriutuvaan syytelyyn ja molemminpuoliseen vihan lietsontaan. Pahimmillaan sisäpoliittisista vihapuheista siirrytään vihatekoihin – siviiliyhteiskunnassa sisällissotaan, totalitaarisessa systeemissä virallisten propagandakampanjojen saattelemaan, ideologista yksimuotoisuutta tavoittelevaan valtioterroriin.

Mittakaavaltaan massiivisin vihapuhetta generoivan konfliktin tyyppi on valtioiden tai valtioryhmittymien välinen sotatila. Sitä oikeutetaan niin resursseja koskevilla vaatimuksilla kuin ideologisella kilpailulla, arvovalta- ja aluekiistoilla kuin koetulla uhalla ja revanssia vaativilla hävityillä sodillakin. Valtioiden välisten konfliktien vihakampanjat tuotetaan propagandistien työpöydillä ja välitetään keskitetysti ylhäältä alas, minkä jälkeen ne lähtevät kiertoon, täydentyvät ruohonjuuritason havainnoilla ja pahimmillaan jäävät elämään myös rauhankausien yli. Päättyneen sodan peruskonfliktia voidaan edelleen ylläpitää politiikan keinoin, jolloin seurauksena voi laajimmillaan olla toista maailmansotaa seuranneen kylmän sodan kaltainen globaali kahtiajako. Nyt käsillä olevan kirjan artikkeleissa on esimerkkejä kaikista näistä poliittisen vihan varianteista.

Konfliktinäkökulman loogiseksi lähtökohdaksi tarjoutuu Carl Schmittin näkemys puolueiden synnystä, keskiössään oletus poliittisen *itsen ja toisen* loogisesta riippuvuussuhteesta. Ideologinen liike syntyy, kun se tunnistaa ja/tai määrittelee itselleen vihollisen – jonkin samassa poliittisessa kontekstissa vaikuttavan voiman tai tahon, joka näyttää uhkaavan oman sisäryhmän tai jonkin sen suojeluksessa olevan ryhmän keskeisiä arvoja, toimintakykyä tai jopa olemassaoloa. Itseään luodessaan poliittinen ryhmä siis laatii itselleen mahdollisimman sopivan vastapuolen, joka on riittävän vaarallinen ollakseen merkittävä

uhkatekijä, mutta toisaalta myös oletettavasti voitettavissa. Näin räätälöitynä poliittisesta vastustajasta muodostuu ideologisesti käyttökelpoinen ”hyvä vihollinen” – kaiken sen vastakohta, mitä määrittelevä ryhmä pitää arvokkaana, suojeltavana tai tavoiteltavana.<sup>20</sup>

Kun itse ja toinen/vihollinen on saatu rajatuksi erilleen, tulee mahdolliseksi määrittää hankauksiin joutuneiden ryhmien *keskinäiset sijainnit*, joilla puolestaan on suuri merkitys viholliskuvaa rakentavan viharetoriikan sisällölle. Ulkoisten, maantieteellisten vihollisten sijainnit ovat itsestään selvästi riippuvaisia määrittelevän itsen omasta fyysisestä sijainnista. Toisaalta vaikkapa maantieteelliset termit Länsi ja Itä ovat jo vuosisatoja toimineet sekä poliittisessa että sotilaallisessa puheessa myös ideologioiden markkereina, ensin orientalismin<sup>21</sup>, sitten kylmän sodan konteksteissa.

Oman yhteiskunnan sisällä, määrittelevän ryhmän ulkopuolella toimivat ”läheiset” vastustajat sijaitsevat monisuuntaisella symbolisten positiodien kentällä. Itseä *ylemmäs* sijoitettu vihollinen on tyypillinen nousevien ryhmien vihan kohde, jota pidetään rappeutuneena ja syytetään oikeudettomasta vallan omimisesta. 1800-luvun kansallismieliselle sivistyneistölle ykkösvihollinen oli aateli ja suomenkielisille sosiaalisesti ylemmäksi koettu ruotsinkielinen väestö, 1900-luvun taitteen työväestölle taas porvareina tai kapitalisteina tunnettu omistava luokka. Vastaavasti nämä suhtautuivat nousevaan haastajaansa sivistymättömänä, ahneena ja potentiaalisesti väkivaltaisena vihollisena *alhaalta*. Poliittisessa retoriikassa vastaavat positiot voitiin eri tilanteissa ilmaista myös viittaamalla *vasemmistoon* ja *oikeistoon*. Vaarallisimpina näyttäytyvät kuitenkin ”sisäiset” viholliset: aatetoverien joukossa piilossa myyräntytöitä tekevät salaiset vastustajat ja omien rivejä heikentävät vapaamatkustajat, jotka tilaisuuden tullen loikkaavat vihollisen puolelle.<sup>22</sup>

20 Schmitt 1996, 26–79 passim. Katso myös Ojakangas 2002, 17–20 ja Vuorinen 2010, 21–22.

21 Said 1978. Katso myös Vuorinen 2004, 259–260.

22 Vihollispositioiden sovellettavuudesta ja esimerkkitapauksista tarkemmin Vuorinen 2007, 242–260.

Kirjan artikkelit ja niiden kontekstit

Kirjan avaava **Suvi Kuokkasen** artikkeli tarkastelee poliittisen vihapuheen institutionaalista käyttöä demokratian syntysijoilla antiikin Kreikassa. Demokraattinen Ateena ei ollut mikään suvaitsevainen onnela, jossa keskustelu oli korrektia ja asiaperustein argumentoivaa, ja jossa viisain näkemys aina voitti. Yhteiskunnan kannalta vahingollisesti toimiviin tai sellaisena pidettyihin ryhmiin ja yksilöihin oli mahdollista kohdistaa moraalisesti oikeutettua suuttumusta, jonka taustalla saattoi kuitenkin piillä myös silkkaa kateutta. Varsinkin ei-toivottujen poliittisten toimijoiden karkotusprosessiin liittyneiden *ostrakismos*-äänestysten perustelutekstit olivat karkeita ja henkilöön käyviä. Kiinnostavan näkökulman nykyajan vihapuhekeskusteluun tarjoaa aristoteelinen kahden vihan malli, jossa ärsyttävälle yksilöille *suututaan hetkellisesti*, mutta kollektiiveja *vihataan*.

Antiikin Kreikassa oli idullaan monta peruskonfliktia, jotka nousivat esiin, kun poliittisen vallan osallisten piiriä laajennettiin. Ensimmäinen oli taloudelliseen eriarvoisuuteen liittyvä vastakkainasettelu maataomistavan eliitin ja maattomien välillä. Ateenalainen versio sekä marxilaisesta luokkakysymyksestä että sukupuolten sodasta oli äänioikeuden epääminen orjilta ja naisilta ja sen varaaminen vain täysikäisille vapaille miehille. Myös LGBTQ+-tematiikan esiin nostama homoseksuaalisuuden käyttö poliittisen tai sosiaalisen vihan motiivina oli antiikin Ateenassa ilmeistä. Modernin homofobian esiasteeksi Kreikan klassinen kulttuurivaihe on kuitenkin ambivalentti, koska ateenalainen homoseksuaalisuus kaikesta loukkaavasta puheesta ja ajoittaisesta syrjinnästä huolimatta oli täysin julkista, eikä myöskään estänyt yksilöitä saavuttamasta poliittista arvostusta.

**Klaus Lindgrenin** tarkastelussa on kotimainen versio 1800-luvun yleiseurooppalaisesta separatistisesta nationalismista, jonka puitteissa monikansallisten imperiumien alusmaiden sivistyneistöeliitit alkoivat rakentaa ensin kielelliseen ja kulttuuriseen, sitten poliittiseen ja valtiolliseen itsemääräämisoikeuteen tähtäävää poliittista ohjelmaa.<sup>23</sup>

23 Anderson 1991; Gellner 1983; Hroch 1985.

Suomenkielisen kansan asemaa nostaneen fennomanian mannekii-  
nina toimi ansiokkaasti Yrjö Koskisenä tunnettu Georg Zachris Fors-  
man, aateloituna Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen, joka ruotsinkielisestä  
taustastaan huolimatta ratsasti kansakunnan historiaan nimenomaan  
suomen kielen esitaistelijana.

Kehittyvän sanomalehtimedian varhaisvaiheessa yksisilmäisyys oli  
valttia. Uudenlainen sanomisen mahdollisuus synnytti kaikkivoipai-  
suuden tunteen, pikkuseikoista päästiin nopeasti maailmanselityksiin  
ja toista mieltä olevia rusikoitiin surutta. Vanhaa eliittiä edustaneen  
ruotsinkielisen ja -mielisen fraktion ja näiden alkukantaisina pitä-  
mien suomenkielisten kohtaaminen tuotti retoriikkaa, jossa ”hurrit”  
ja ”tsudit” saivat vuorotellen kuulla kunniansa.

Ajattelumallin taustalla oli kuvitellun idän ja kuvitellun lännen vuo-  
sisatainen vaikea suhde.<sup>24</sup> Pohjoisen Euroopan perspektiivissä vastapa-  
reiksi asettuivat järjestäytynyt (ruotsalainen) germaanisuus ja alkukan-  
tainen (suomalainen) ”aasialaisuus” – valtiota muodostava, rationaali-  
nen, kurinalainen tahtotila vs. mystinen, irrationaalinen, nautinnon-  
haluinen organisoitumiskyvyttömyys. Globaalissa kolonialistisessa  
järjestelmässä samaa käsitteellistä itää markkeerasi Orientti.<sup>25</sup>

Poliittisessa puheessa ylemmäksi ja alemmaksi asemoitujen ryh-  
mien vastakkainasetteluun pureutuu myös **Anna Rajavuori**. Analy-  
soitavana on yhteiskunnallisten vihantunteiden ilmaisu varhaisessa  
sosiaalidemokraattisessa agitaatiopuheessa, taustavoimanaan 1900-  
luvun taitteen kansanvälisen työväenliikkeen ideologia. Porvarien ja  
työläisten väliseen konfliktiin viittaaminen oli looginen tapa politisoi-  
da arjen epäkohtia ja tuoda niitä keskustelun piiriin. Samalla se oli  
vahva retorinen keino, jolla innostettiin kuulijoita mukaan käytännön  
toimintaan, vaatimaan muutosta työoloihin ja palkkaukseen.

Vääryyttä vihaavan ja koetun oikeudenmukaisuuden puolesta tais-  
televan vihaisten puheen tarkastelu sekä *aitona tunteena* että *tietoisena*  
*tehokeinona* on tärkeä lisä nykyiseen keskusteluun, jossa verbaalisen  
vihan usein nähdään kumpuavan virheellisistä ajatusluutumista, har-  
kitsemattomuudesta ja impulsiivisuudesta. Työväenliikkeen tuottama

24 Ks. Lewis & Wigen 1997.

25 Said 1978.

yhteiskuntakritiikki ja siitä noussut kumouspuhe ovat erinomainen esimerkki jälkikäteen oikeutettuna näyttäytyvästä poliittisesta vihan- ilmaisusta, jonka esiin tuomat epäkohdat kiistatta kaipaivat korjaamista. Liikkeen positiivisia tavoitteita ja sen toiminnan viimekätisiä myönteisiä seurauksia ei himmennä edes se, että sen tuottama vihapuhe oli yksi verisen sisällissodan syttymisen keskeisistä tekijöistä.

Suomalaisessa historian tutkimuksessa taistelevan työväen historia on eräänlainen pitkän aikavälin avainkertomus. Työväestön ja ”porvarillisten” piirien välinen vastakkainasettelu ja Venäjän vallankumouksen varjossa käyty sisällissota oli osa itsenäistymisprosessia ja markkeerasi siten kansakunnan syntyä. Konfliktilla on myös poikkeuksellisen pitkät intellektuaaliset jäljet. Se on pysynyt sekä kirjailijoiden että tutkijoiden agendalla jo yli sadan vuoden ajan, ja sitä koskevat tulkinnat ovat ehtineet muuttua moneen kertaan.<sup>26</sup>

**Irma Tapaninen** lähestyy työväen ja omistavan luokan konfliktia yksilön kautta, vuoden 1918 latautuneessa kontekstissa ja sen myöhemmissä jälkikuvissa. Artikkelin keskiössä on kirjailija-toimittaja Algot Untola (alias Irmari Rantamala ja Maiju Lassila), jonka *Työmies*-lehdessä julkaistut kirjoitukset johtivat hänen kuolemaansa valkoisten käsissä sisällissodan loppuvaiheessa. Untolan näkemys työläisten ja yleensä ”rahvaan” oikeudesta itse vaikuttaa oman elämänsä suuntaan tulkittiin valkoisella taholla kansankiihottamiseksi. Konfliktin edetessä linjan nähtiin muuttuvan väkivaltaan ja lopulta koston yllyttävän vihapuheen suuntaan. Artikkelissa selvitetään, missä määrin syytöksissä oli perää, miten Untolan ajatukset suhteutuivat muuhun aikalaiskeskusteluun ja millaista konsensusta kirjailijan tarkoituksiperistä hänen jälkimaineensa tarjoaa.

Intellektuelli, joka tavoittelee sopua väkivallattomin keinoin, jää helposti kahden tulen väliin ”kaksilla rattailla ajajana”, jonka sitoutuminen jättää toivomisen varaa katsottiinpa sitä mistä tahansa poliittisesta suunnasta. Pahimmillaan hän joutuu uhriksi juuri siinä lyhyessä hetkessä, jossa voittajan kiihko sanelee hävinneen vastapuolen kellokkaiden kohtalon. Myös hänen jälkikuvansa elää poliittisten suhdanteiden ja arvioitsijoiden vaihtuessa.

<sup>26</sup> Linna 1959, 1960 ja 1962. Vertaa nootti 22.

Italialaisen politiikantutkijan Gaetano Moscan mukaan kumousliikkeisiin rekrytoituu kahdenlaisia yksilöitä: niitä, joiden tavoitteet ovat ylevät ja motiivit puhtaat, ja niitä, joita houkuttaa halu päästä kostaamaan koetut vääryydet ja hankkimaan saalista.<sup>27</sup> Tässä mallissa Untola edusti parempaa maailmaa tavoittelevaa ylevää ihmistyyppiä. Samalla hän oli myös vakiintuneen eliitin ulkopuolelta ponnistanut gramscilainen<sup>28</sup> intellektuelli, joka asettui johtamaan alistetussa asemassa olevan uuden kollektiivien oikeustaistelua sanan ase-in.

Sosialistinen aatteenmuodostus on lähtökohtana myös **Anna Laakosen** artikkelissa, joka käsittelee suomenkielisten lehtien toimittajien kohtaloita sotienvälisessä Neuvosto-Karjalassa. Vallankumouksen jälkeisessä maailmassa median olennaiseksi tehtäväksi muodostui oikeaoppisuuden ylläpito. Alkuperäisen vallankumousbolsevismin vihollisia ylhäältä olivat olleet hallitsijahuoneen, keisarillisen virkakunnan ja kirkon edustajat. Kansalaisyhteiskunnan sisällä luokkavihollisia olivat markkinatalouden ehdoilla toimineet porvarit ja kulakit sekä salassa vaikuttaneet aatteellisen taistelun sabotöörit. Neuvosto-Karjalan lehdistössä oikeistolainen kansanvihollinen esiintyi yleensä valkoisen suomalaisen hahmossa.

Vuodesta 1937, kansainvälisen tilanteen kiristyessä, etnisiin suomalaisiin alkoi kohdistua uudenlaista epäluuloa. Heitä syytettiin vastavallankumouksellisesta nationalismista ja neuvostovastaisesta toiminnasta. Ideologisen lehdistön palveluksessa ansiokkaasti toimineet puoluekaaderit joutuivat silmätikuiksi ja jopa telotetuiksi epäluotettavana viidentenä kolonnana. Kriisitilanteessa masinoitu vihapuhe ”ulkopuolisia” kohtaan toimi sisäisen yhtenäisyyden vahvistajana.

Viholliskuvan pohjalla on usein aito uhkan kokemus, johon poliittinen johto tarttuu. Neuvostoliiton varhaisilla vuosikymmenillä käytössä ollut vihollishahmotus oli kuitenkin osa poliittista ohjelmaa – ”hyvän itsen” vastakohdaksi tietoisesti tuotettu, poikkeuksellisen puhdaspiirteinen, tarkoitushakuinen ja tarkoituksenmukainen uhkakuva. Uhrattavaksi valittiin teoreettinen aatteen vihollinen, jonka avulla teoritettiin paitsi valppauden tarpeellisuutta myös oman ja puoluetove-

27 Mosca 1965, 166–169, 174–177, 190. Myös Vuorinen 2010, 25–26.

28 Titscher, Meyer, Wodak & Wetter 2000, 144–152. Myös Vuorinen 2010, 58.

rien oikeaoppisuuden vaalimista. Tuloksena oli poliittinen kulttuuri, jossa paranoia ja pelolla hallitseminen löivät kättä. Vihollinen keskel-lämme -taktiikka toimi kahteen suuntaan. Yhtäältä se ohjasi kansalai-sia tarkkailemaan toisiaan, toisaalta rangaistusten pelotevaikutus piti erimielisiä ruodussa.

Kommunismin ja porvarillisen aatemaailman vastakkainasettelu on keskiössä **Olli Kleemolan** artikkelissa, jossa analysoidaan sekä ko-toperäisen että kansainvälisen kommunismin esittämistä poliittisena vihollisena eurooppalaisen porvarillisen oikeiston vaalijulisteissa toi-sen maailmansodan lopusta 1960–1970-luvulle. Vertailussa on kol-me toisen maailmansodan aikana kansallissosialistisen Saksan piiriin kuulunutta maata, joiden asema uudessa maailmanjärjestyksessä hei-jasti niiden asemaa sodan häviäjinä: jaetun Saksan läntinen puolisko sekä kaksi ”idän ja lännen väliin” sijoittunutta ns. puolueetonta maa-ta, Suomi ja Itävalta. Kunkin maan osalta tarkastellaan sen johtavan kansallis-konservatiivisen puolueen – suomalaisen Kokoomuksen, Länsi-Saksan Kristillisdemokraattien (CDU) sekä Itävallan Kansan-puolueen (ÖVP) – sosialismin vaarasta varoittavia vaalijulisteita. Kyl-män sodan alkuvaiheen keskeisen poliittisen uhkakuvan syvätarkka analyysi avaa kiinnostavan näkökulman sodanjälkeisen vuosikym-menten eurooppalaisten konservatiivien mielenmaisemaan.

Toisessa maailmansodassa oikeistolaisen nationalismin äärimmäi-set muodot olivat kärsineet tappion, kun taas internationalistisen so-sialismin äärimmäistä muotoa edustanut Neuvostoliitto oli voittajien joukossa. Itäisen Euroopan ”vapauttajana” se muodosti itselleen uu-den valtapiirin, itäblokin, jossa sosialismin kansalliset variantit ke-hittyivät Moskovan sateenvarjon alla. Sosialismin ekspansion pelko tuotti kaikissa Kleemolan tarkastelemissa maissa samantapaista visu-aalista viestintää. Se lainasi sekä kommunismin värisymboliikkaa että vanhempaa orientalistista kuvastoa, jonka avulla sosialismi esitettiin massojen, orjuuden ja diktatuurien ”Aasian” uusimpana ilmentymänä.

Kirjan viimeisessä artikkelissa tullaan lähimmäs nykyaikaa. **Heidi Kurvinen** tarkastelee feministeihin väheksyvästi suhtautuvaa, yhteis-kunnallisesti argumentoivaa retoriikkaa 1970-luvun Suomessa. 1960-luvun lopulla naisten aiempaa huomattavasti näkyvämpi asema yhteis-

kunnassa oli jo vakiintunut ilmiö. Kriitikoiden perusasenne oli, että uuden naisliikkeen vaatimukset olivat turhia, koska kaikki tavoitteet oli jo saavutettu.

1970-luvulla käynnistynyt feminismin uusi aalto oli vapautuneiden, koulutettujen naisten kansainvälinen liike. Mallia antoivat USA:n nuorisokulttuuri, Vietnamin sotaa vastustanut opiskelijaliike, rockmusiikki, rauha ja rakkaus. Näkyvät tempaukset loivat feministeistä kuvaa rintaliivien polttajina, lesboina ja miesvihaajina. Aatteen ytimessä oli kuitenkin vanhemmuuden ja perhemallien uudelleenmäärittely, tavoitteenaan ns. patriarkaatin vallan murentaminen. Tuolloisen miesasia-liikkeen reaktio muistutti nykyisen *Incel*-ideologian miesten tarpeet- tomuudentunteesta nousevaa uhmaa ja sitä heijastavaa uhriutumista: kun sosiaaliturva elättää äidit ja lapset, miestä tarvitaan enää vain siittäjänä, ei elättäjänä saati elämänkumppanina. 1970–1980-luvuillakaan ”todelliset miehet” eivät olleet pehmoisia, eivätkä todellakaan tukeneet naisasiaa.

Perinteisen työväenliikkeen näkemys oli, että työelämän, perhepolitiikan ja sosiaalietuuksien suhteen tasa-arvo oli saavutettu ja keskeiset ongelmat siten ratkaistu. Arvostelijoille feminismin uusin variantti näyttäytyikin joko koomisena ylireagointina ja ilonpilaamisena, kohtuuttoman aggressiivisena miesvihana tai hyvinvoivien porvaris-naisten vapaa-ajan puuhasteluna, jonka vaikutus ei ulottunut tai edes tähdännyt vakaviin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Kevyemmässä äänilajissa ilakoitiin mieli- ja kielikuvia vään-tele-mällä – potentiaalisen sovinistisian silmissä aggressiivinen feministi oli ”feministisika”, ja naisia esineellistävä puputyttö-hahmo käännettiin ylösalaisin tuomalla iltaravintolan ohjelmaan myös ”pupupoikia”.

#### Lähteet

##### *Alkuperäislähteet*

Finlands allmänna författningar V, 14.10.1829.

Julkisen sanan neuvosto: Journalistin ohjeet, [https://www.jsn.fi/journalistin\\_ohjeet](https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet) (10.4.2021).

Linna, Väinö: *Täällä Pohjantähden alla* 1–3. WSOY, Porvoo 1959, 1960, 1962.

Rikoslaki, <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L11> (10.4.2021).

Suomen hallitusmuoto, <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/1919/19190094001> (10.4.2021).  
 Suomen perustuslaki, <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#a731-1999> (10.4.2021).  
 Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetuskokous 1865, asetus no. 27. 18.7.1865.  
 YLE Kotimaan Uutiset 10.12.2013, <https://yle.fi/uutiset/3-6975170> (10.4.2021).

### *Tutkimuskirjallisuus*

Alapuro, Risto: *Akateeminen Karjala-Seura: ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvulla*. WSOY, Porvoo 1999.  
 — *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933*. Hanki ja jää, Helsinki 1994.  
 — *Valtio ja vallankumous Suomessa*. Vastapaino, Tampere 2017.  
 Anderson, Benedict: *Imagined Communities: reflections on the origin and spread of nationalism*, revised edition. Verso, London – New York 1991.  
 Ehrnrooth, Jari: *Sanan vallassa, vihan voimalla: sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1992.  
 Gellner, Ernst: *Nations and Nationalism*. Blackwell, Oxford 1983.  
 Hanski, Jari: *Juutalaisviha Suomessa 1918–1944*. Ajatus, Helsinki 2006.  
 Hare, Ivan; Weinstein, James (toim.): *Extreme Speech and Democracy*. Oxford University Press, Oxford 2009.  
 Honkasalo, Julian: *Väittelytaidoilla vihapuhetta vastaan*. Kalevi Sorsa -säätien Impulsseja-sarja, 2020, [https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/324945/Vaittelytaidoilla\\_vihapuhetta\\_vastaan\\_web\\_3\\_.pdf](https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/324945/Vaittelytaidoilla_vihapuhetta_vastaan_web_3_.pdf) (10.4.2021).  
 Hroch, Miroslav: *Social preconditions of national revival in Europe*. Cambridge University Press, Cambridge 1985.  
 Hämäläinen, Emilia: *Hyvät käytännöt vihatekojen tunnistamisessa ja ennalta estämisessä: Opas poliiseille ja sidosryhmille*. Sisäministeriön julkaisuja 2021:7, [https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162969/SM\\_2021\\_7.pdf](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162969/SM_2021_7.pdf) (10.4.2021).  
 Immonen, Kari: *Ryssästä saa puhua: Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918–39*. Otava, Helsinki 1987.  
 Karemaa, Outi: *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä: venäläisviha Suomessa 1917–1923*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1998.  
 Lewis, Martin; Wigen, Kären: *The Myth of Continents A Critique of Metageography*. University of California Press, Berkeley 1997.  
 Lukes, Steven: *Power: A Radical View*. Palgrave Macmillan, London 2005 (2<sup>nd</sup> edition).  
 Luostarinen, Heikki: *Perivihollinen: Suomen oikeistolehdistön Neuvostoliittoa koskeva viholliskuva sodassa 1941–44: tausta ja sisältö*. Vastapaino, Tampere 1986.  
 Mill, John Stuart: *On Liberty* (1859). Fourth edition. Longmans, Green, Reader and Dyer, London 1869. Wikisource, [https://en.wikisource.org/wiki/On\\_Liberty](https://en.wikisource.org/wiki/On_Liberty) (10.4.2021).  
 Mosca, Gaetano: *The ruling class: Elementi di scienza politica* (1896). Edited and revised by Arthur Livingston 1939. McGraw-Hill, New York 1965.

- Riku Neuvonen (toim.): *Sananvapauden historia Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki 2018.
- *Vihapuhe Suomessa*. Edita, Helsinki 2015.
- Ojakangas, Mika: *Kenen tahansa politiikka: kohti ulossulkematonta poliittista yhteisöä*. Tutkijaliitto, Helsinki 2002.
- Paavolainen, Jaakko: *Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 I: Punainen terrori*. Tammi, Helsinki 1966.
- *Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 II: Valkoinen terrori*. Tammi, Helsinki 1967.
- Punttila, L. A.: *Ruotsalaisuus Suomessa: Aatesuunnan synty*. Otava, Helsinki 1944.
- Pöyhkäri, Reetta; Haara, Paula; Raittila, Pentti: *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa*. Tampere University Press, Tampere 2013.
- Ruotsalainen, Maria: Tracing the concept of hate speech in Finland. Teoksessa *Populism on the loose*. Toim. Emilia Palonen, Maria Ruotsalainen, Tuija Saresma. Nykyluktuurin Tutkimuskeskuksen julkaisuja 122. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2018, 213–230.
- Said, Edward: *Orientalism*. Pantheon Books, New York 1978.
- Schmitt, Carl: *The concept of the political*. University of Chicago Press, Chicago 1996.
- Tarkiainen, Kari: *Se vanha vainooja: käsitykset itäisestä naapurista Iivana Julmasta Pietari Suureen*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1986.
- Titscher, Stefan; Meyer, Michael; Wodak, Ruth; Wetter, Eve: *Methods of text and discourse analysis*. SAGE, London 2000.
- Vuorinen, Marja: Herrat, hurrit ja ryssän kätyrit: suomalaisuuden vastakuvia. Teoksessa *Nationalismit*. Toim. Jussi Pakkasvirta, Pasi Saukkonen. WSOY, Helsinki 2004, 248–264.
- *Kuviteltu aatelismies: Aateluus viholliskuvana ja itseymmärryksenä 1800-luvun Suomessa*. Bibliotheca Historica 128. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2010.
- Miten vihollinen sijoitetaan. Teoksessa *Vastarinta/Resistanssi: konfliktit, vastustus ja sota semiotiikan tutkimuskohteina*. Toim. Harri Veivo. Yliopistopaino, Helsinki 2007, 242–260.
- Waldron, Jeremy: *The Harm in Hate Speech*. Harvard University Press, Cambridge (MA) 2012.
- Ylikangas, Heikki: *Tie Tampereelle*. WSOY, Helsinki 1993.